

2. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС. ФІНАНСОВЕ ПРАВО. ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 342.98 (09)

Вікторія Галай,

кандидат історичних наук, доцент
кафедри міжнародного публічного права
Київського національного торговельно-
економічного університету

ФОРМУВАННЯ ПРИНЦИПІВ НА ЕТАПАХ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Здійснено детальний аналіз етапів становлення і розвитку державної служби від періоду козаччини до періоду панування радянської влади (державного управління УРСР). Сформульовано пропозиції щодо змістовного закріплення основних принципів державної служби на кожному з досліджуваних етапів становлення і розвитку державної служби, які тісно пов'язані з періодизацією державотворення України.

Ключові слова: принципи, етапи, становлення, інститут державної служби, козаччина, Українська Народна Республіка, державне управління УРСР.

Бібл.: 12.

Галай В.

Формирование принципов на этапах становления и развития института государственной службы Украины.

Осуществлен детальний аналіз етапов становлення і розвитку державної служби починаючи з періоду казачества і закінчуючи періодом господства советской власти (государственного управления УССР). Сформульовано пропозиції щодо закріплення основних принципів державної служби на кожному з досліджуваних етапів становлення і розвитку державної служби, які тісно пов'язані з періодизацією становлення держави України.

Ключевые слова: принципы, этапы, становление, институт государственной службы, казачество, Украинская Народная Республика, государственное управление УССР.

Halai V.

Formation of principles at the stages of formation and development of the institute of civil service of Ukraine.

The necessity of research of historical approaches to the formation of the principles of civil service is substantiated due to the urgency of the problem of the development of the civil service institute in Ukraine and its transformation in the light of administrative reform and the expediency of substantive consolidation of the principles of the activity of employees through the prism of the formed stages of the formation of the civil service.

A detailed analysis of the stages of formation and development of the civil service from the period of the Cossack period to the period of the reign of Soviet power (the state administration of the USSR) was carried out.

The proposals on the content consolidation of the basic principles of civil service at each of the investigated stages of formation and development of the civil service, which in turn are closely connected with the periodization of the state creation of Ukraine, are formulated.

The analysis made it possible for the author to consider that among the main principles, the application of which has become significant in most of the investigated stages, there are: the rule of law, legitimacy, professionalism, competence, patriotism, service to the Ukrainian people.

The author has formulated a number of moles. Through analysis of the stages of the formation and development of the civil service and the substantive consolidation of the principles of civil service in each of them (the period of the Cossack period, the period of the Ukrainian People's Republic (the time of the Central Rada), the period of the Ukrainian State, and the period of the domination of the Soviet government (the state administration of the Ukrainian SSR) what: 1) the period of the Cossacks is characterized by the beginning of the formation of such principles of civil service as legality, professionalism (in part), competence, political impartiality (in part), high level of patriotism; Rule of Law; 2) during the period of the Ukrainian People's Republic (the time of the Central Rada) the following principles of the civil service are observed: legality, professionalism, competence, patriotism, respect for other nations and peoples, provision of rights and freedoms of citizens, national minorities; 3) during the period of the Ukrainian State, the following important principles of the civil service as a service to the Ukrainian people, legality, honesty, devotion to the cause, professionalism, competence were laid down legally; 4) during the period of the reign of Soviet power (the state administration of the Ukrainian SSR), all previously acquired in the Ukrainian lands such principles of civil service as democracy, service to the Ukrainian people, legality, honesty, devotion to the cause, professionalism, competence, etc. were completely destroyed.

Therefore, taking into account the detailed analysis of the historical stages of the formation and development of the civil service, the consolidation of the principles of the civil service, we believe that among the basic principles, the application of which was considered significant at most of the stages studied, are: the rule of law, legitimacy, professionalism, competence, patriotism, ministry the Ukrainian people.

Keywords: *principles, stages, formation, institute of civil service, cossacks, Ukrainian People's Republic, state administration of the Ukrainian SSR.*

Постановка проблеми. Необхідність звернення до історичних підходів формування принципів державної служби зумовлена актуальністю проблеми розвитку інституту державної служби в Україні і її трансформації у світлі адміністративної реформи та доцільністю змістовного закріплення принципів діяльності службовців через призму сформованих етапів становлення державної служби в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У цьому дослідженні автор опирався на наукові розробки О. Г. Аркуші, О. В. Бойко, Є. І. Бородіна, С. В. Віднянського, А. Б. Гришук, І. Р. Кердзевадзе, С. В. Кульчицького, Т. О. Матвєєвої, Т. В. Мотренко, О. Ю. Оболенського, І. М. Пахомова, С. М. Серьогіна, які були присвячені історіографії становлення і розвитку інституту державної служби.

Постановка мети і завдань. У цій статті автор ставив за мету виокремлення етапів становлення і розвитку інституту державної служби України на українських землях та змістовне закріплення основних принципів державної служби на кожному з досліджуваних етапів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розпочнемо із першого етапу. Так, Українська Козацько-Гетьманська держава сформувалася в результаті народно-визвольної війни яка стала переможною під проводом Богдана Хмельницького. Так, вирішальну роль у формуванні саме держави відіграла Запорізька Січ. За формою правління Гетьманщина була республікою з найвищим органом влади – Загальною Військовою Радою; другою за значенням владною структурою була Рада генеральної старшини; функції виконавчого органу виконував Генеральний уряд, який обирали разом з гетьманом на Військовій Раді; центральне місце в усій системі органів влади посідав гетьман [1, с. 114].

У першій половині XVIII ст. у правовій системі Лівобережної України поряд із традиційними джерелами права Козацької України (звичаєве право, джерела права польсько-литовського походження) доволі вагоме місце займали правові акти гетьмана та гетьманської влади, що свідчить про високий ступінь розвитку тогочасної національної правової системи України [2, с. 61–67].

Зокрема, серед правових актів гетьманської влади виокремлюють такі: правові акти з військових питань та поточного управління; правові акти із земельних питань, зокрема з приводу надання, підтвердження, успадкування, передачі, вирішення спірних питань та охорони права власності на земельні ділянки та майно; правові акти, що визначали соціальне становище найбільш незахищених суспільних станів, зокрема селянства, козацтва, міщанства; правові акти, що стосувалися розвитку господарства Лівобережної України, а саме: з приводу розвитку різних галузей сільського господарства та промисловості, права на заняття окремими видами діяльності; правові акти, що стосувалися розвитку міст та органів місцевого самоврядування; правові акти, що регламентували судову систему Гетьманщини, серед яких виділили в окрему групу правові акти, що стосувалися протистояння гетьманської влади діяльності І Малоросійської

колегії; правові акти щодо розпорядження церковними справами, призначення та підтвердження духовних осіб; правові акти ідеологічного спрямування [2, с. 61–67].

З огляду на вищевказане, можемо констатувати, що в Українській Козацько-Гетьманській державі функціонували такі принципи державної служби, як: законність, оскільки суспільні відносини були урегульовані правовими нормами, а отже, і тодішні «державні службовці», що входили до зазначеної вище системи органів влади діяли відповідно до установлених загальнообов'язкових правил поведінки; професіоналізм (частково), оскільки спостерігається градація правових норм за сферами суспільних відносин (земельні питання, соціальне становище, розвиток господарства тощо); політичної неупередженості (частково), що для прикладу знаходить свій вираз у правовому протистоянні гетьманської влади діяльності І Малоросійської колегії.

На необхідності упорядкування чинних законів українською мовою звертав увагу гетьман Данило Апостол. Так, у поданому до Верховної таємної ради проекті нового договору першим пунктом висунув умову затвердження давніх прав та вольностей, аби «український народ судився за своїми правами у своїх судах через вибраних суддів» [3].

Означені факти, на нашу думку, засвідчують і високий рівень патріотизму «державних службовців» в Українській Козацько-Гетьманській державі, і елементи професіоналізму та компетентності, відповідно до яких такі державні службовці мали вільно володіти державною (українською) мовою.

Крім цього, особливої уваги заслуговує наявність судової системи, що свідчить про прагнення установити соціальну справедливість, а отже, й існування такого принципу як верховенство права.

Другий етап – період Української Народної Республіки. Передусім необхідно відмітити, що Ю. В. Ковбасюк, О. Ю. Оболенський, С. М. Серьогін переконані, що протягом 1917–1920 рр. в Україні була інституціалізована власна державна служба, вагому роль у становленні якої мав попередній досвід правового регулювання державної служби у Російській та Австро-Угорській імперіях. Наприклад, у Росії діяв звід статутів про цивільну службу від 1832 р., який містив 4 документи: Статут про службу за визначенням від уряду; Положення про особливі переваги цивільної служби в певних місцевостях, губерніях західних і царства польського; Статут емеритальних кас цивільного відомства; Статут про пенсії та одноразові виплати. Крім цього, з 1864 р. були засновані земські самоврядні органи, які також мали власний адміністративний апарат управління на губернському та повітовому рівнях. З 1870 р. було поновлено на українських землях міське самоврядування, яке також мало відповідний склад посадових осіб (виборних та призначуваних) міської думи та управи [4, с. 103].

Загалом період Української Народної Республіки розпочався із падіння царського режиму. Представниками найголовніших установ і організацій міста було утворено Виконавчий комітет, що мав утримувати порядок і діяти від імені Тимчасового уряду. Проте 17 березня 1917 р. була створена Центральна Рада, яка вже 23 червня в умовах загальнонаціонального піднесення і безпорадності Тимчасового уряду видала І Універсал, що репрезентував її як вищий представницький орган українського народу [4, с. 103].

Власне таку ситуацію та видання такого акта безумовно можна трактувати як вияви принципів демократизму і законності.

Одним із головних принципів української автономії, як було відзначено й в резолюції Українського національного з'їзду, стало повне забезпечення прав національних меншин, що мешкають в Україні [5, с. 171].

Попри зазначене, як стверджує І. Кердзевадзе, Центральна Рада «першої» Української народної республіки не спромоглася прийняти жодного нормативно-правового акта, що чітко окреслював би повноваження та взаємодію між вищою законодавчою – Центральною Радою – і вищою виконавчою – Генеральним Секретаріатом (Радою народних міністрів) – владою, що ускладнювало роботу, призводило до протистояння гілок влади [6, с. 76]. Крім того, Центральна Рада не прийняла жодного нормативно-правового документа, який унормував би статус державної служби та державно-службових відносин в Україні протягом 1917–1918 рр. [7, с. 26].

Таким чином, можемо підсумувати, що в період Української Народної Республіки (доби Центральної Ради) простежуються такі принципи державної служби, як законність, професіоналізм, компетентність, патріотизм, повага до інших націй і народів, забезпечення прав і свобод громадян, національних меншин.

ІІІ етап розпочався 29 квітня 1918 р. з проголошенням Української Держави, яка змінила Українську Народну Республіку. Період Української Держави 1918 р. науковці вважають маловивченим, проте ми вбачаємо його важливим у контексті розгляду історичних підходів до формування принципів державної

служби, оскільки у цій добі відбулося становлення абсолютно протилежної моделі державного управління, яка сформувалася за Центральної Ради (перехід від парламентської до президентської республіки).

Так, главою держави та виконавчої влади був Гетьман П. Скоропадський (1873–1945.). Був визначений реєстр державних посад, зв'язок службовця з державою, порядок призначення та звільнення, започаткування та ведення службово-посадових реєстрів, а також спеціальний орган, який був відповідальний за організацію та супроводження державної служби в Українській Державі. Урядовці, що перебували на державній службі цивільних відомств Української Держави, а також ті особи, що знов мали вступити на цю службу, повинні були дати обітницю на вірність Українській Державі [7, с. 26–27].

Як зазначає В. Бойко, П. Скоропадський прийшов до влади під гаслом наведення ладу в державі, її розбудови, у зв'язку із чим повернення керованості її територією стало одним із пріоритетів. Саме на цій хвилі постає низка нормативно-правових актів, зокрема три основні, які започаткували традицію державної служби в Україні. Перший – Закон про урочисту обітницю урядовців і суддів та присягу військових на вірність Українській державі від 30 травня 1918 р., яким гетьманові П. Скоропадському вперше в українській історії вдалося окреслити коло посадовців, для яких служба державі є професійною справою [8].

Другий – Закон про нормальний розпис утримання службовців у центральних урядових установах цивільних відомств від 26 червня 1918 р., яким було встановлено систему класів посад і рангів, а також пенсії урядовців. Третій – Закон про порядок призначення на урядову службу від 24 липня 1918 р., який визначав різні процедури призначення на посади, які залежали від їхнього класу [8]. Таким чином, саме в означений період власне було закладено такі вагомні принципи державної служби як служіння українському народу, чесність, відданість справі, професіоналізм, компетентність.

IV етап – період панування радянської влади (державного управління УРСР). У цей період, незважаючи на офіційне невизнання державної служби як спеціального виду трудової діяльності, стирання різниці між працівниками та державними службовцями, відсутності будь-якої концепції державної служби, державна служба існувала в радянській Україні, регламентувалася окремими нормативно-правовими актами, тобто мала правову основу функціонування, проводилися наукові дослідження щодо проблем державної служби [9, с. 7].

Зазначимо, що після війни залишилися незмінними основні критерії добору номенклатури: загальною твердо і незмінно забезпечувався примат «політичних ознак». Номенклатурний принцип, власне, й передбачав добір та призначення управлінців за їхнім класовим походженням, ідейною переконаністю, особистою відданістю вождю і партії, а не відповідно до їхніх професійних знань, умінь, здатності виконувати управлінські функції [5, с. 421].

Цікавими є дані про наявність вищої освіти серед компартійних і радянських управлінців. Так, у 1946 р. вищу освіту мали: секретарі обкомів партії – 47%, завідувачі відділами обкомів партії – 46,7%, секретарі міськвиконкомів та райвиконкомів партії – 14,3%, завідувачі відділів – 14,6%, голови міськ- і райвиконкомів – 10,119%. Слід констатувати, що відповідальні посади в республіці зайняли члени партії без необхідних атрибутів управлінця, що зумовлювалося як об'єктивними, так і суб'єктивними причинами [5, с. 421].

Академік І. М. Пахомов зазначає, що у процесі розвитку соціалістичного суспільства виникла все більша кількість питань навколо побудови та удосконалення державного апарату, але регулювання державно-службових відносин здійснювалось переважно не на основі норм законодавства, а в порядку, що визначався органами комуністичної партії Радянського Союзу. Зокрема, у програмі комуністичної партії СРСР було визначено напрями діяльності державних службовців, їх права та обов'язки [9, с. 7–8; 10, с. 45].

У 30-ті роки комуністична партія значною мірою оновила свій склад. Нове покоління посадовців, котре прийшло у владні структури, беззастережно сприйняло форми і методи управління сталінської адміністративно-командної системи. Як стверджують науковці, рівень компетентності, кваліфікації, навіть загальної культури сталінських назначенців був вкрай низьким. Водночас роки терору та свавілля, важка обстановка підозрливості, шпигуноманії, постійна присутність страху довершили роботу з формування нової породи управлінця, сталінського типу політичного і державного апаратника. Поза сумнівом, страх негативно позначився на керівниках усіх рангів. У середовищі сталінських висуванців звичним явищем стали доноси, наклепи, шельмування. Це спричинило укорінення низької моралі, інтриг, дволиконості [5, с. 421–422].

У дисертації І. П. Лаврінчук зазначає, що згідно із законодавчими нормами того часу у ряді моментів вони відрізнялись від інших працюючих своїм правовим положенням за певними спільними ознаками; несли дисциплінарну відповідальність у порядку підлеглості; могли бути звільненими з роботи за додатко-

вими підставами, що впливали з їх особливого правового положення згідно з рівнем відповідальності за посадою, яку вони займали (ст. 41 Кодексу Законів про працю УРСР) без згоди профспілкового комітету. Правове регулювання державно-службових відносин базувалося переважно на адміністративних методах впливу [11, с. 26; 12, с. 83].

Отже, у період панування радянської влади (державного управління УРСР) було абсолютно знищено усі попередньо здобуті на українських землях такі принципи державної служби, як: демократизм, служіння українському народу, законність, чесність, відданість справі, професіоналізм, компетентність тощо. За результатами процесів нівелювання законодавства, відсутності компетентності осіб, яких призначали на управлінські посади, професійності, вітання доносів, наклепів, шельмування тощо де-факто сформулювалась група інших «принципів державної служби радянської держави». Ми можемо констатувати виникнення таких принципів «державної служби» цього періоду як політична доцільність, відданість справі партії та її вождів, агресивна ненависть до класових ворогів, відкрита підтримка політики партії тощо.

Висновки. 1. Шляхом аналізу етапів становлення і розвитку державної служби та змістовного закріплення принципів державної служби у кожному із них (період Козаччини, період Української Народної Республіки (доби Центральної Ради), період Української Держави та період панування радянської влади (державного управління УРСР)) встановлено, що:

1) період Козаччини характеризується початком формуванням таких принципів державної служби, як: законність, професіоналізм (частково), компетентність, політична неупередженість (частково), високий рівень патріотизму; верховенство права;

2) в роки Української Народної Республіки (доби Центральної Ради) простежуються такі принципи державної служби, як: законність, професіоналізм, компетентність, патріотизм, повага до інших націй і народів, забезпечення прав і свобод громадян, національних меншин;

3) у період Української Держави було законодавчо закладено такі вагомні принципи державної служби, як: служіння українському народу, законність, чесність, відданість справі, професіоналізм, компетентність;

4) у час панування радянської влади (державного управління УРСР) було знищено усі попередньо здобуті на українських землях такі принципи державної служби, як: демократизм, служіння українському народу, законність, чесність, відданість справі, професіоналізм, компетентність тощо.

Натомість виникли такі принципи «державної служби» цього періоду як політична доцільність, відданість справі партії та її вождів, агресивна ненависть до класових ворогів, відкрита підтримка політики партії тощо.

2. Отже, з урахуванням детального аналізу історичних етапів становлення і розвитку державної служби, закріплення принципів державної служби вважаємо, що основними принципами, застосування яких вважалося вагомим на більшості досліджуваних етапів, є такі: верховенство права, законність, професіоналізм, компетентність, патріотизм, служіння українському народу.

Список використаних джерел

1. Матвєєва Т. О. Законодавство Гетьманщини у 18 ст. Форум права. 2016. № 2. С. 114–123.
2. Прус В. Правові акти гетьманської влади як джерела права Лівобережної України першої половини XVIII ст. *Вісник Академії управління МВС*. 2010. № 4 (16). С. 61–67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ucnavs_2010_4%2816%29__11 (дата звернення: 15.04.2019).
3. Прутян Д. «Права за якими судиться малоросійський народ» – пам'ятник права українського народу. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2002. Спецвипуск № 1. URL: <http://www.univer.km.ua/visnyk/195.pdf> (дата звернення: 14.04.2019).
4. Державна служба: підручник : у 2 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; редкол. : Ю. В. Ковбасюк (голова), О. Ю. Оболенський (заст. голови), С.М. Серьогін (заст. голови) [та ін.]. Київ; Одеса : НАДУ, 2012. Т. 1. 372 с.
5. Нариси історії державної служби в Україні / [О. Г. Аркуша, Є. І. Бородін, С. В. Віднянський та ін. ; редкол. : С. В. Кульчицький (кер. авт. кол.) та ін.]; Голов. упр. держ. служби України, Ін-т історії НАН України. Київ : Ніка-Центр, 2009. 536 с.
6. Історія державної служби в Україні: у 5 т. / О. Г. Аркуша, О. В. Бойко, Є. І. Бородін та ін. ; відп. ред. Т. В. Мотренко, В. А. Смолій; редкол. : С. В. Кульчицький (кер. авт. кол.) та ін. ; Голов. упр. держ. служби України, Ін-т історії НАН України. Київ : Ніка-Центр, 2009. Т. 2. 636 с.

7. Кердзевадзе І. Р. Адміністративно-правові засади державної служби України : дис. ... кандидата юрид. Наук : 12.00.07. Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2017. 201 с.
8. Бойко В. Три закони від Гетьмана... День. 2018. 6 червня. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/podrobyci-istoriya-i-ya/try-zakony-vid-getmana> (дата звернення: 12.04.2019).
9. Грищук А. Б. Історіографія питання становлення і розвитку інституту державної служби в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 3. С. 3–10.
10. Пахомов І. М. Адміністративно-правові питання державної служби в СРСР. Київ : Київський університет, 1971. 458 с.
11. Лаврінчук І. П. Правовий статус державного службовця як учасника трудових правовідносин : дис. ... кандидата. юрид. Наук : 12.00.05. Київ : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 1999. 186 с.
12. Дрозд О. Розвиток державної служби в Україні з часів існування СРСР по теперішній час. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2016. С. 82–85.

References

1. Matveeva, T. O. (2016). Zakonodavstvo Getmanshchiny u 18 st. [Legislation of the Hetmanate in the 18th century]. *Forum prava – Forum of Law*, 2, 114-123.
2. Prus, B. (2010). Pravovi akty getmanskoj vlady yak gzherela prava Livoberezhnoi Ukrainy pershoi polovyny XVIII st. [Legal acts of Hetman's power as a source of law in the left-bank Ukraine in the first half of the XVIII century]. *Visnyk Akademii upravlinnya MVS – Bulletin of the Academy of Management of the Ministry of Internal Affairs*, 4 (16), 61-67. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ucnavs_2010_4%2816%29__11 [in Ukrainian].
3. Prutyanyan, D. (2002). «Prava za yakymy sudyttysya malorosyiskyy narod» – pamyatnyk prava ukrainskogo narodu [«The rights of the Little Russian people are being tried» – a monument to the rights of the Ukrainian people]. *Visnyk Khmelnytskogo instytutu regionalnogo upravlinnya ta prava – Bulletin of the Khmelnytsky Institute of Regional Management and Law*, 2. Retrieved from <http://www.univer.km.ua/visnyk/195.pdf> [in Ukrainian].
4. Kovbasyuk, Yu. V., Obolensky, O. Yu., Seryogin, S. M. and others. (2012). *Derzhavna sluzhba [Public Service]*. Kyiv; Odessa: NAPA [in Ukrainian].
5. Arkusha O. G., Borodin Ye. I., Vidnyansky S. V. and others. (2009). *Narysy istorii derzhavnoi sluzhby v Ukraini [Essays on the history of civil service in Ukraine]*. S.V. Kulchyts'kyi and others. K. Nika-Center [in Ukrainian].
6. Arkusha, O. G., Boyko, O. V., Borodin, E. I. and others. (2009). *Istoriia derzhavnoi sluzhby v Ukraini [The history of civil service in Ukraine]*. (Vols.5). T. V. Motrenko, V. A. Smolij, S. V. Kulchytsky and others. K. Nika-Center [in Ukrainian].
7. Kertzdevze, I. R. (2017). *Administratyvno-pravovi zasady derzhavnoi sluzhby Ukrainy [Administrative and Legal Principles of the Civil Service of Ukraine]*. Candidate's thesis. Kyiv: Research Institute of Public Law [in Ukrainian].
8. Boyko, V. (2018). Try zakony vid Getmana... [Three laws from Hetman ...]. *Den – Day*, June 6th. Retrieved from <https://day.kyiv.ua/uk/article/podrobyci-istoriya-i-ya/try-zakony-vid-getmana> [in Ukrainian].
9. Gryshchuk, A.B. (2013). *Istoriografia pytannia stanovlennia i rozvytku instytutu derzhavnoi sluzhby v Ukraini [Historiography of the formation and development of the institute of civil service in Ukraine]*. *Naukovy visnyk Lvivskogo derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav – Scientific Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs*, 3, 3-10 [in Ukrainian].
10. Pahomov, I. M. (1971). *Administratyvno-pravovi pytanya derzhavnoi sluzhby v SRSR [Administrative and Legal Issues of the Civil Service in the USSR]*. Kyiv: University of Kiev [in Ukrainian].
11. Lavrinchuk, I. P. (1999). *Pravovyi status derzhavnogo sluzhbovttsya yak uchasnika trudovykh pravovidnosyn [Legal status of a civil servant as a participant in labor relations]*. Candidate's thesis. Kyiv: Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine [in Ukrainian].
12. Drozd, O. (2016). *Rozvytok derzhavnoi sluzhby v Ukraini z chasiv isnuvannia SRSR po teperishni chas [Development of civil service in Ukraine since the time of existence of the USSR to date]*. *Natsionalny Urydychny zhyrнал: teoria I praktyka – National Law Magazine: Theory and Practice*, 82-85 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 18.06.2019.